

Wrocław, dnia 13 listopada 2023 r.

dr hab. Krzysztof Horubski, prof. UWr
Wydział Prawa Administracji i Ekonomii
Uniwersytetu Wrocławskiego

RECENZJA

rozprawy doktorskiej Pani magister Aleksandry Klefas, pt. *Zielone zamówienia publiczne jako skuteczny instrument w walce ze zmianami klimatycznymi*

Praca doktorska Pani mgr Aleksandry Klefas, pt. „Zielone zamówienia publiczne jako skuteczny instrument w walce ze zmianami klimatycznymi” stanowi, w mojej ocenie, udaną prezentację odpowiednio dobranych problemów z obszaru regulacji prawnej zielonych zamówień publicznych oraz praktyki korzystania z rozwiązań prawnych wpisujących się w koncepcję uczynienia zamówień publicznych środkiem do osiągnięcia celów z zakresu ochrony środowiska. Obrana tematyka rozprawy bez wątpliwości charakteryzuje się doniosłością naukową, odnosząc się nie tylko do istotnych problemów regulacji prawnej rynku zamówień publicznych, ale i dotycząc żywotnych zagadnień współczesnego funkcjonowania ludzkości w jej naturalnym otoczeniu.

Pierwszym zagadnieniem, które chciałbym poruszyć w ramach niniejszej recenzji jest konstrukcja (struktura) ocenianego opracowania naukowego. Konstrukcję (strukturę) odnośnej pracy uznaję za dobrze przemyślaną i uzasadnioną w świetle sformułowanych hipotez oraz celów badawczych. Zawarte w rozdziale I-szym rozprawy rozważania na temat źródeł oraz zakresu zmian klimatycznych, a także międzynarodowych działań na rzecz ich zahamowania, bądź adaptacji do nich, stanowi odpowiednio zarysowane tło dla dociekań poświęconych instrumentom prawnym obejmowanym pojęciem zielonych zamówień publicznych. Systematyka zagadnień poruszanych w kolejnych rozdziałach zasadza się na przedstawianiu rozwiązań prawnych z zakresu pro-ekologicznych zamówień publicznych w odpowiednich porządkach prawnych, a więc, w pierwszej kolejności, w prawie unijnym (jako zasadniczym, wyjściowym dla zakresu pracy źródle

unormowań w zakresie zielonych zamówień publicznych), a następnie w prawie polskim oraz w porządkach prawnych Danii i Włoch. Porządki prawne duński oraz włoski, jako obszary analizy prawnoporównawczej zostały wybrane przez Autorkę z racji faktu pewnej odmienności (pomimo członkostwa w UE) samych instrumentów prawnych oraz praktyki posługiwania się nimi w odniesieniu do stosownej treści regulacji oraz praktyki w Polsce. W świetle tytułu monografii i jej zasadniczych celów badawczych nie można sformułować zarzutu by Autorka pominęła jakieś istotne zagadnienia. W stosunku do konstrukcji pracy można sformułować jedynie uwagę o zasadności wydzielenia rozważań o poszczególnych instrumentach prawnych z zakresu zielonych zamówień publicznych do odpowiednich podrozdziałów w rozdziałach od II-ego do IV-ego, co zwiększyłoby jeszcze przejrzystość konstrukcji opracowania. Oceniając systematykę pracy należy jeszcze odnotować fakt konsekwentnego rozpoczynania każdego rozdziału od uwag wprowadzających oraz kończenia każdego rozdziału oddzielnym podsumowaniem. W ramach odnośnych podsumowań Autorka syntetycznie uwypukla istotne wnioski wyłaniające się z rozważań poszczególnych podstawowych jednostek redakcyjnych pracy.

Przechodząc do oceny merytorycznej rozprawy, w pierwszej kolejności, należy podkreślić fakt sformułowania przez Autorkę zarówno głównych celów badawczych, jak i ogólnych hipotez badawczych. Gdy chodzi o te pierwsze, to, we Wstępie pracy, wskazuje się na następujące kierunki badań: weryfikacja, czy zielone zamówienia publiczne to adekwatne narzędzie gospodarcze do osiągnięcia celów klimatycznych; dokonanie analizy komparatystycznej zielonych zamówień publicznych w wybranych systemach prawnych; stworzenie efektywnego modelu zielonych zamówień publicznych na podstawie porównania rozwiązań normatywnych w porządkach prawnych, będących przedmiotem analizy. Wyrażnemu sformułowaniu powyżej wskazanych celów badawczych towarzyszy przyjęcie hipotez badawczych, zakładających: wystąpienie sytuacji wzmocnienia w ustawie z dnia 11 września 2019 r. – Prawo zamówień publicznych roli (znaczenia) zielonych zamówień publicznych, które przyczyni się do zwiększenia procentowego ich udziału w rynku oraz spowolnienia postępujących zmian klimatycznych; zbliżenie się polskich rozwiązań prawnych do wiodących rozwiązań prawnych z zakresu zielonych zamówień publicznych występujących w niektórych państwach unijnych; skutek ewentualnego (postulowanego) wprowadzenia obligatoryjności posługiwania się środkami prawnymi z zakresu zielonych zamówień publicznych w postaci radykalnego zwiększenia

znaczenia takich środków przy udzielaniu oraz wykonywaniu zamówień publicznych. Również w poszczególnych rozdziałach pracy stawia się odpowiednie, szczegółowe pytania badawcze, wpisujące się w ogólne cele pracy, dążąc do udzielania na nie odpowiedzi. W treści rozprawy, w szczególności w jej zakończeniu, formułuje się również założenia optymalnego, zdaniem Autorki, modelu udzielania zamówień publicznych w Polsce. Tak pomyślany „szkielet” badawczy dysertacji należy ocenić bardzo pozytywnie. Mamy tu bowiem do czynienia z wysoce uporządkowaną oraz konsekwentnie prowadzoną refleksją naukową.

W recenzowanej pracy Autorka dokonuje trafnego wyodrębnienia instrumentów prawnych tworzących koncepcję zielonych zamówień publicznych, na które składają się: określanie w opisie przedmiotu zamówienia wymagań środowiskowych zamawianych dostaw, usług lub robót budowlanych; formułowanie wymagań tego rodzaju jako warunków realizacji zamówienia; przyjmowanie pro-środowiskowych kryteriów oceny ofert (w tym kryterium kosztu z wykorzystaniem rachunku kosztów cyklu życia produktu); wymaganie dysponowania przez przedsiębiorców odpowiednim oznakowaniem środowiskowym (eko-etykietami); oczekiwanie od oferentów spełniania kryteriów odpowiednich systemów lub środków zarządzania środowiskowego. Tak wyodrębnione rozwiązania normatywne z zakresu zielonych zamówień publicznych stanowią przedmiot rozważań w analizowanych przez Autorkę porządkach prawnych – unijnym oraz wybranych państw członkowskich UE, jednocześnie zwraca się również uwagę na przejawy dostrzegania zagadnienia zielonych zamówień publicznych w stosownych aktach prawa międzynarodowego. Prowadzi to do wniosku o szerokiej i oryginalnie ujętej płaszczyźnie badań regulacji prawnej.

Istotną wartością ocenianej dysertacji jest również szeroki zakres wykorzystania odpowiednich raportów oraz danych statystycznych dotyczących praktyki korzystania z zielonych zamówień publicznych w państwach Unii Europejskiej, odnośnie których takie dane są dostępne oraz bardziej szczegółowo w Polsce. Prezentacja i analiza danych tego rodzaju koresponduje z jednym z zasadniczych celów badawczych pracy, którym jest poszukiwanie odpowiedzi na pytanie o możliwość osiągania zakładanych efektów środowiskowych przy wykorzystaniu potencjału rynków zamówień publicznych państw członkowskich UE, w sytuacji braku obligatoryjnego charakteru przewidywanych dyrektywami instrumentów prawnych zielonych zamówień. Zwracana jest przy tym

uwaga na występujące wciąż niedostatki takich opracowań statystycznych (podstaw prawnych ich sporządzania), które nierzadko nie pozwalają na zbadanie rzeczywistej skali posługiwania się instrumentami zielonych zamówień publicznych, a także ich skuteczności w osiągnięciu celów, których realizacji mają służyć. Wskazywany empiryczny aspekt pracy, wykraczający poza czystą dogmatykę prawniczą, w połączeniu z rozważaniami I-szego rozdziału referującymi stanowiska przedstawicieli nauk o ziemi oraz nauk biologicznych na temat przyczyn oraz skutków zmian klimatycznych nadaje pracy charakter naukowo interdyscyplinarnego.

Wyrazem interdyscyplinarności naukowej ocenianej rozprawy są również interesujące rozważania o behawioralnym podejściu do zmian prawa zamówień publicznych w ich aspekcie środowiskowym. W tym podejściu proponuje się m.in. kształtowanie odpowiednich przepisów z wykorzystaniem tzw. teorii *nudge*, czyli uczynienie z posługiwania się instrumentami zielonych zamówień publicznych zasady (normy postępowania), od której można jednak odstępować odpowiednio to uzasadniając. W podejściu takim, jak wskazuje Autorka, z jednej strony nie zakazuje się niekorzystania z instrumentów zielonych zamówień, z drugiej zaś bazuje się na typowo ludzkiej skłonności do wybierania jak najłatwiejszej ścieżki działania. W tym obszarze zagadnień pracy zwraca się również uwagę na potrzebę wykorzystania, w oddziaływaniu na podmioty rynku zamówień publicznych, heurystyki społecznej. Chodzi tu o wywieranie wpływu poprzez, przykładowo, pokazywanie (reklamowanie) wykonawców podejmujących istotne działania pro-ekologiczne lub zachęcanie (zobowiązanie) zamawiających do przedstawiania informacji o proporcji zamówień zrównoważonych (w tym zielonych) do całokształtu udzielanych zamówień. Tego rodzaju rozważania niewątpliwie dobrze wpisują się w poszukiwanie sposobów zapewniania realnego oddziaływania przepisom o zielonych zamówieniach publicznych, co jest jednym z celów badawczych pracy. Prezentacja powyższego zagadnienia, czy też analiza organizacji i funkcjonowania instytucji (sieci) wsparcia na rzecz zielonych zamówień publicznych w Danii (rozdział IV-ty, podrozdział 2.3) stanowią przejawy podejmowania w ramach rozprawy refleksji naukowej właściwej również nauce o administracji.

Istotna część pracy ma charakter komparatystyczny, co wciąż jest rzadko spotykane w pracach doktorskich z obszaru publicznego prawa gospodarczego. Rozważania rozdziału IV-ego dysertacji potwierdzają zasadność wyboru porządków

prawnych Danii i Włoch jak przykładów odmiennego (zarówno w stosunku do siebie, jak i do prawa polskiego) podejścia do problematyki prawnego kształtowania i korzystania z instrumentów zielonych zamówień publicznych. Oba wybrane dla badań prawnoporównawczych normatywne punkty odniesienia ukazują odmienne sposoby zapewniania skuteczności przepisom o zielonych zamówieniach. W rozważaniach poświęconych odpowiednim rozwiązaniom prawa włoskiego oraz duńskiego, pomimo, że dotyczą porządków prawnych objętych w dziedzinie zamówień publicznych harmonizacją dyrektyw prawa unijnego, Autorka była w stanie uwypuklić pewne różnice treściowe badanych regulacji, a przede wszystkim wykazała odmienność modeli udzielania zielonych zamówień publicznych w tych państwach. Przekonująco ukazano bowiem, że odmienność ta wynika, z jednej strony, ze stworzenia komplementarnych, wielopodmiotowych sieci wspierania zamawiających oraz ubiegających się o zamówienia w Danii, a z drugiej strony, z wprowadzenia obligatoryjnych minimalnych kryteriów środowiskowych wiążących zamawiających włoskich przy sporządzaniu specyfikacji technicznych oraz warunków realizacji zamówienia, w zakresie wyznaczonym odpowiednimi rozporządzeniami. Na przykładzie duńskim ukazano też, że brak obligatoryjności przepisów z zakresu środowiskowej instrumentalizacji zamówień publicznych nie stoi na przeszkodzie szerokiemu korzystaniu z odpowiednich instrumentów. Warunkiem, w takim przypadku, jest stworzenie adekwatnego wsparcia instytucjonalnego, w ramach którego zostaną wypracowane konkretne sposoby korzystania z dostępnych środków prawnych, jak np. schematy obliczania kosztów cyklu życia określonych grup produktów. W rozważaniach nad prawem duńskim oraz włoskim sięgnięto nie tylko do poglądów doktryny prawa oraz źródeł o charakterze sprawozdawczo-statystycznym, ale również do stosownego orzecznictwa ukazującego kwestie sporne i problemowe na tle stosowania przepisów o zielonych zamówieniach w tych krajach. Pozwoliło to na osiągnięcie jednego z celów badań prawnoporównawczych, którym jest formułowanie wniosków w przedmiocie doskonalenia danego krajowego porządku prawnego, co też nastąpiło, zasadniczo, w zakończeniu rozprawy.

W stosunku do warstwy merytorycznej ocenianego opracowania można sformułować pewne uwagi krytyczne jednakże, co najwyżej, o charakterze drugorzędym. Jako pewien niedostatek treściowy ocenianego opracowania należałoby, moim zdaniem wskazać, brak większego rozwinięcia wątku możliwości rzeczywistego wpływania

regulacji i praktyki udzielania zielonych zamówień publicznych na procesy klimatyczne w wymiarze ogólnoświatowym. Wskazywany tu problem z możliwością rzeczywistego wpływania działań podejmowanych w Unii Europejskiej na światową sytuację klimatyczną znajduje swą ilustrację w odpowiednich danych statystycznych. Przykładowo, według raportu Wspólnego Centrum Badawczego Komisji Europejskiej za rok 2019 (https://edgar.jrc.ec.europa.eu/report_2020), emisja dwutlenku węgla pochodzącego z spalania paliw kopalnych w 27 państwach unijnych oraz w Wielkiej Brytanii wyniosła łącznie 8,69 % emisji światowej, przy czym obniżeniu łącznej emisji odnośnego gazu we wskazanych państwach europejskich (o 3,8%), towarzyszył jednoczesny wzrost emisji u światowego „lidera” w tym względzie, a więc w Chińskiej Republice Ludowej o 3,4 % rok do roku (w przypadku ChRL emisja dwutlenku węgla pochodzącego ze spalania paliw kopalnych wyniosła w 2020 r. - 30,3 % łącznej emisji światowej). Jak wskazano w rozdziale II-im pracy na poziomie globalnym emisja gazów cieplarnianych wciąż się zwiększa, a największy wzrost jest odnotowywany w krajach takich jak Chiny, czy Indie. Rodzi to pytanie o samą możliwość i ewentualne sposoby oddziaływania, poprzez instrumenty prawa zamówień publicznych objęte harmonizacją dyrektyw unijnego prawa zamówień, na działalność przedsiębiorców czy innych podmiotów w państwach spoza UE. Oczywisty jest tu fakt związania odpowiednimi, przedstawianymi w pracami, wymogami pro-ekologicznymi (np. eko-etykietami, czy środowiskowymi kryteriami oceny ofert) ewentualnych ubiegających się o zamówienia, pochodzących spoza obszaru UE. Niemniej jednak szczególnie ciekawym wątkiem rozważań (wobec zasadniczego problemu stale rosnącej światowej emisji gazów cieplarnianych) byłaby właśnie próba naświetlenia problemu istnienia, bądź nieistnienia możliwości, i ewentualnych środków jeszcze szerszego (innego niż powyżej wskazane) oddziaływania przez unijne prawo zamówień publicznych na emitentów gazów cieplarnianych, czy też emitentów innego rodzaju zanieczyszczeń z państw spoza UE. Powyższe spostrzeżenie nie podważa jednak jednego z ogólnych wniosków pracy o uznaniu za potwierdzoną możliwość pozytywnego oddziaływania zielonych zamówień publicznych na procesy klimatyczne, czy też w ogóle na redukcję zanieczyszczeń. Jako konieczny warunek takiej skuteczności jawi się jednak wdrożenie i przestrzeganie podobnych do unijnych rozwiązań prawnych, co najmniej w krajach będących głównymi emitentami gazów cieplarnianych.

Możliwe jest formułowanie uwag o zasadności rozwinięcia jeszcze innych, szczególnie interesujących (problemowych) wątków, które zostały poruszone w pracy. Do takich wątków należy, moim zdaniem, niekiedy problematyczna kwestia odróżniania elementów opisu przedmiotu zamówienia zawartego w specyfikacjach technicznych od umownych warunków realizacji zamówienia, które to zagadnienie zostało zasygnalizowane w rozdziale II-im, podrozdziale 4-tym pracy.

Należy uznać, że w pracy, w istotnej mierze, został osiągnięty doniosły cel sformułowania założeń modelu regulacji prawnej oraz działań organizatorskich wspierających udzielanie zielonych zamówień publicznych. Niemniej jednak, w tym zakresie, zgłosiłbym postulat szerszego przedstawienia kwestii wnioskowanej obligatoryjności posługiwania się rozwiązaniami prawnymi z zakresu zielonych zamówień publicznych. W przypadku zamówień publicznych mamy bowiem do czynienia z bardzo rozległym obszarem świadczeń mogących być przedmiotem zamówienia. Obejmuje on ogromny zakres możliwych świadczeń majątkowych, z pominięciem świadczeń wyłączonych z zakresu stosowania procedur udzielania zamówień oraz świadczeń niemogących być przedmiotem legalnego obrotu gospodarczego, zakazanych przez prawo karne lub cywilne. Powoduje to pewną wątpliwość co do możliwości odniesienia instrumentów zamówień publicznych do wszelkich rodzajów przedmiotu zamówienia, w przypadku uczynienia ich ogólnie obligatoryjnymi. Chodziłoby tu więc o uniknięcie sytuacji podobnej do prawnego oddziaływania na zamawiających z sektora finansów publicznych w celu posługiwania się przez nich, możliwie często, pozacenowymi kryteriami oceny ofert. W praktyce, w odniesieniu do niektórych przedmiotów zamówienia, skutkuje to niestety stosowaniem „na siłę” takich kryteriów, które okazują się być pozornymi, niemającymi uzasadnienia w świetle ustawowej zasady efektywności. Wobec tego szczególnie cenne wydaje mi się podjęcie próby, na etapie przygotowywania pracy do wydania drukiem, określenia pewnych uzasadnionych odstępstw od postulatu uczynienia rozwiązań z zakresu zielonych zamówień publicznych obligatoryjnymi. Na zakończenie tego wątku recenzji chciałbym raz jeszcze podkreślić, że powyżej sformułowane uwagi do strony treściowej pracy nie mają charakteru pierwszorzędny, a wobec tego nie wpływają na ogólnie wysoką ocenę wartości merytorycznej dysertacji.

Oceniając recenzowane osiągnięcie naukowe pod względem warsztatowym, w pierwszej kolejności źródłowym, należy wskazać na fakt wykorzystania odpowiednio dobranego i znacznego pod względem ilościowym piśmiennictwa prawniczego i innych źródeł. Wykaz literatury obejmuje 150 pozycji polsko- oraz anglojęzycznych. Ponadto, w rozprawie wykorzystano pokaźną liczbę źródeł, w tym obcojęzycznych, o charakterze sprawozdań, raportów, informatorów czy też dokumentów planistycznych dotyczących kierunków rozwoju rynków zamówień publicznych. Niewątpliwie szeroko zakreślono podstawę normatywną badań, obejmując ją, oprócz odpowiednich aktów prawa unijnego (w tym tzw. *soft law*), polskiego, duńskiego i włoskiego, także liczne umowy międzynarodowe. Rozważania pracy są dobrze zakotwiczone w poglądach polskiej doktryny prawa zamówień publicznych. Za odpowiedni należy uznać wykorzystany zasób źródeł anglojęzycznych odnoszących się do prawa unijnego, a także prawa duńskiego i włoskiego. W znaczącym zakresie wykorzystano dorobek judykatury unijnej. W stopniu, który należy uznać za wystarczający sięgnięto do orzecznictwa Krajowej Izby Odwoławczej oraz odpowiednich włoskich i duńskich organów orzekających właściwych w sprawach z zakresu zamówień publicznych.

Recenzowaną rozprawę habilitacyjną należy dobrze ocenić także w płaszczyźnie językowej. Jej wywody są prowadzone zrozumiale, klarownie, właściwie pod względem stylistycznym i niewątpliwie w sposób zaciekawiający czytelnika. Również strona techniczno-graficzna pracy zasługuje na wysoką ocenę. Praktyka sporządzania przypisów jest prawidłowa, a w tym względzie na szczególne podkreślenie zasługuje fakt częstego wskazywania przez Autorkę konkretnych punktów w treści wyroków Trybunału Sprawiedliwości UE, do których bezpośrednio odwołują się dane wywody pracy. Jest to niewątpliwie przejaw wysokiej rzetelności naukowej.

Recenzowana praca doktorska odznacza się bardzo dobrą warstwą metodologiczną. Autorka we Wstępie wskazuje na zasadnicze posługiwanie się w pracy, podstawową dla nauk prawnych, metodą dogmatyczno-prawną, jednocześnie określając sposób rozumienia tego pojęcia. Przedstawienie metodologii sporządzania rozprawy zajmuje kilka akapitów tekstu, a więc nie ogranicza się, co niestety nierzadkie w pracach doktorskich, do jedno- dwu zdaniowego, jedynie hasłowego wskazania na metodę, czy też metody badawcze wykorzystywane w pracy. Treść ostatniego rozdziału dysertacji potwierdza, wyrażaną w jej Wstępie, deklarację o posłużeniu się, dla osiągnięcia celów

pracy, metodą komparatystyczną. Jak wskazywano powyżej zakres analizy i wykorzystane do tej analizy źródła prawa i źródła poznania prawa obcego pozwalają na uznanie osiągnięcia celów stawianych przed badaniami o charakterze prawnoporównawczym. Ponadto w pracy daje się zauważyć wykorzystanie metody empirycznej jako jednej z metod socjologiczno-prawnych. Przedmiotem dysertacji jest bowiem także analiza sprawozdań oraz raportów dotyczących posługiwania się rozwiązaniami prawnymi z zakresu zielonych zamówień publicznych. Na podstawie zebranych danych oraz ich samodzielnego opracowania przez Autorkę w rozdziale III-cim rozprawy ukazano ilościowy oraz wartościowy udział zielonych zamówień publicznych w Polsce wraz ze wskazaniem na częstotliwość występowania odpowiednich instrumentów prawnych w udzielonych w Polsce zamówieniach, które uznano za „zielone”. W recenzowanej dysertacji występują również przejawy posługiwania się metodą aksjologiczną jako kierunku badań służącego ustalaniu systemu wartości, leżących u podstaw takiego, a nie innego kształtu treściowego regulacji prawnych. Jest to widoczne szczególnie w rozdziale I-szym pracy, ale zauważalne również w innych jej częściach. Z racji faktu, że w ocenianej rozprawie porusza się nie tylko zagadnienia aktualnego kształtu regulacji z zakresu zielonych zamówień publicznych, ale przedstawia się także historyczne korzenie i ewolucję tego zespołu unormowań metodyka pracy obejmuje także wykorzystanie metody historyczno-prawnej. Niniejsze uwagi potwierdzają więc stanowisko o wysokiej ocenie dla metodologii pracy.

Recenzowaną rozprawę należy dobrze ocenić także w płaszczyźnie językowej. Jej wywody są prowadzone zrozumiale, klarownie, właściwie pod względem stylistycznym i niewątpliwie w sposób zaciekawiający czytelnika. W tekście pracy wyjątkowo rzadko można dostrzec błędy literowe, czy językowe.

Konkludując, w mojej ocenie, rozprawa doktorska Pani mgr Aleksandry Klefas jest opracowaniem, w ramach którego osiągnięto zakładane cele badawcze, zmierzając do tego sposób w wysoce uporządkowany i konsekwentny. Oceniana dysertacja odznacza się interdyscyplinarnością spojrzenia na badaną problematykę, wykraczającą wyraźnie poza typową dogmatykę prawniczą. Stanowi także udany przykład badań prawnoporównawczych, których wyniki pozwalają na formułowanie wniosków w przedmiocie ulepszeń krajowego porządku prawnego. Recenzowana rozprawa spełnia więc stosowne wymagania ustawowe, t.j. prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną Autorki w

dyscyplinie nauki prawne oraz dowodzi umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej, a także zawiera w sobie oryginalne rozwiązanie problemu w zakresie zastosowania wyników własnych badań naukowych w sferze gospodarczej lub społecznej, (art. 187 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce; t.j. Dz. U. z 2023 r., poz. 742, ze zm.) i może być przedmiotem dalszych czynności w postępowaniu o nadanie stopnia doktora.

Krzysztof Horubski

dr hab. Krzysztof Horubski, prof. UWr